

Lali Tibilashvili

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Issue of Pandemics in Shio Aragvispireli's Art

Summary

The study provides comparison between Shio Aragvispireli's novelette "We Have Buried Dad!.." and Vazha-Pshavela's story "Cholera Helped Me". While both works were written in the same period (1892), the authors provided different descriptions of the villages depressed by the pandemics: while Shio Aragvispireli's novelette is very tragic, Vazha described with humor.

Aragvispireli's novelette "We Live!.." was written when cholera epidemics was ended in Georgia. This allowed the author to look s more lightly the people scared with epidemics, thinking about every illness that this was cholera.

The work considers the folklore materials collected by Shio Aragvispireli, in particular, the spells for the purpose of dealing with the infectious diseases.

Key Words: Shio Aragvispireli; pandemics.

ლალი თიბილაშვილი

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის

ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

პანდემიის თემა

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში

კაცობრიობამ თავისი არსებობის განმავლობაში არაერთი პანდემია თუ ეპიდემია გადაიტანა. სხვადასხვა მომაკვდინებელ სენტან ბრძოლა ოდითგანვე იყო ადამიანთა პრობლემა. ერთ-ერთი ინფექციური დაავადების, ქოლერის, შესახებ ჰიპოკრატე ჯერ კი-

დიდად არ შემონახულა. პანდემიები დიდ ტერიტორიებს მოიცავდა, მილიონობით ადამიანთა სიცოცხლეს ანადგურებდა, სავაჭრო თუ პოლიტიკურ კავშირებზე ზემოქმედებდა და ბუნებრივია, სამეცნიერო ცოდნის განვითარებას უწყობდა ხელს. ცნობილია, რომ 1816-1818 წლების ქოლერის პანდემია ინდოეთიდან მოედო ჩინეთს, თურქეთს, იმიერკავკასიას, ევროპის ნაწილს და, საბოლოოდ, მოსახლეობის ნახევარი იმსხვერპლა. XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიას ქოლერის ხუთმა პანდემიამ გადაუარა. ყველაზე მასშტაბურმა მეხუთე პანდემიამ, რომელიც 90-იან წლებში დაიწყო, რუსეთის სამოცდაათი გუბერნია მოიცვა. განსაცდელს ვერც საქართველო გადაურჩა, თუმცა, საბედნიეროდ, ამ დაავადებამ ჩვენს ქვეყანაში მალევე გადაიარა. ამის შესახებ „ივერია“ წერდა, რომ ბევრად უფრო მდიდარი ბაქოსაგან განსხვავებით, თბილისი მომზადებული დახვდა პანდემიას: „თბილისის თვითმმართველობამ დაინახა, რომ ხოლერა სრულებითაც არ ხუმრობსო და საშინელის მრისხანებით უპირებს განადგურებას მთელს კაცობრიობასო, რაც კი რამ მოემბნებოდა ყველაფერს მოუყარა ქალაქმა თავი-თავს და იარაღად აქცია, რამდენიმე ათასი თუმანი ფული დასდო მცხოვრებთა დასახსნელად. დაიქირავა თითქმის ოცამდე ექიმი და დაავალა, რომ საცა კი ხოლერამ იჩინოს თავი, გაქანდით, მუქთად უშველეთ გაჭირვებულს და ხოლერიანი ადგილები ისე გაასუფთავეთ, რომ იქ ბაცილებს აღარ შეეძლოთ გაძლებათ. რაც კი საეჭვო საცმელები ჰნახოთ, ქვეშსაგები, ყველაფერი გადაწვიოთ და გადაბუგეთ – მე ვზღვავ ერთი-ორადაო. ამისთანა თადარიგის დაჭერამ თქვენცა ჰხედამთ რაცა ჰქნა“ („ივერია“ 1892).

საყურადღებოა ისიც, რომ პარიზის პასტერის ინსტიტუტის ტექნიკური სამიკრობო ლაბორატორიის მიღწევებმა ექიმებს საშუალება მისცა, რომ 1892 წლიდან საქართველოში დაეწყოთ ქოლერის ვაქცინაცია. ინფექციური დაავადების წინააღმდეგ ბრძოლაში გამოირჩეოდა ერის გაჯანსაღებისათვის მზრუნველი კომიტეტიც, რომელსაც საგანგებო კრებაზე შემდეგი ღონისძიებები დაუსახავს: აიკრძალა ეკლესიების გალავნებში საღმრთოს დაკვლა, მტკვარში ბანაობა და მტკვრის წყლის ხმარება, ასევე, ბაზარში უვარგისი ხილის გაყიდვა („ივერია“ 1893).

სანიტარული ზომების გამკაცრებამ, როგორც ჩანს, შედეგი გამოიღო. პანდემია აილაგმა, მაგრამ სენმა მძიმე კვალი დააჩნია ადამიანთა ყოველდღიურ ყოფას. ვერაგი დაავადებით დათრგუნვილი მოსახლეობის შიში და ქოლერის მძიმე შედეგები ფართოდ აისახა ხელოვნებასა და ლიტერატურაში. ამ მხრივ საყურადღებოა შიო არაგვისპირელის ნოველები „მამას მიწა მივაყალბეთ!..“ და „ვცხოვრობთ!..“

„მამას მიწა მივაყალბეთ!..“ 1892 წელს, საქართველოში ქოლერის პანდემიის მძვინვარების პერიოდში, დაიწერა. ნოველაში გადმოცემული ამბავი, ზოგადად, XIX ს-ის 90-იანი წლების ქართული სოფლისათვის არის დამახასიათებელი. მასში დახატული სურათიდან ვხედავთ, რომ დაინფიცირების შიშით თავზარდაცემულ ხალხს სახლ-კარი მიუტოვებია და ტყეებსა თუ მინდვრებში გახიზნულა. სოფელში რამდენიმე ადამიანიღაა დარჩენილი, მათ შორის – მართიკო თავის ოთხი წლის გოგონასთან ერთად. მართიკოც სხვებივით გაეცლებოდა აქაურობას, მაგრამ დიდი პასუხისმგებლობა აკისრია ოჯახის წინაშე, – ქოლერით დასნეულებული ქმარი ჰყავს მოსავლელი. ქალი თავგანწირვით იბრძვის მეუღლის გადასარჩენად, მორიდება აზრადაც არ მოსდის, მაგრამ – უშედეგოდ. სამი დღის შემდეგ ქმარი ხელიდან გამოეცლება.

პანდემიამ უარყოფითად იმოქმედა ადამიანთა ურთიერთობაზე. სიკვდილის შიშის გამო ბევრმა მეზობელმა, ნათესავმა თუ თანასოფლელმა ახლობლის წინაშე მორალური ვალდებულება დაივიწყა. ამგვარად მოიქცა მართიკოს მაზლიც, მან თავისი ცოლ-შვილი მინდორში გახიზნა, უმწეო რძალი და ძმისწული კი ბედის ანაზარა მიატოვა.

როგორც ვხედავთ, შიო არაგვისპირელი ერთი ოჯახის ტრაგედიის აღწერით ნათლად წარმოაჩენს პანდემიის დროს მცხოვრებ ადამიანთა მძიმე ხვედრს. ქმრის სიკვდილმა მართიკო შინაგანად გააძლიერა და გაამაგრა, რადგან მიცვალებულს მოვლა-პატრონობა სჭირდებოდა. უმწეო ბავშვის ანაზარა დარჩენილმა ქალმა „თითონ უშველა ორ მესაფლავეს თავის ქმრის გამოტანა და ურემზე დადება. ისე, უკუბოდ, უმღვდელოდ, უხარჯოდ და

შენდობის უთქმელად, ლეიბიანად გამოტოლი შეუდეს ურემზე სოსიკა და შეზარხოშებულმა მესაფლავეებმა ღიღინით შეატარეს სოფელი და სამარის კარამდის მიიტანეს...“ (არაგვისპირელი 1961: 114).

მესაფლავეებიც შეშინებული არიან პანდემიის სიმძაფრით. სოფელში დატრიალებული უბედურების ფონზე, ისინი, ერთი შეხედვით, იმგვარ გულგრილ ადამიანებადაც კი შეიძლება მოგვეჩვენონ, რომლებიც თითქოს შეჩვეულან თავს დატეხილ უბედურებას და გლოვის ჟამს ღიღინით აცილებენ უკანასკნელ გზაზე გარდაცვლილებს. მაგრამ სინამდვილეში ახალგაზრდა, მშრომელი, ჯან-ღონით სავსე თანასოფლელების მიწისთვის მიბარება მათთვისაც არ არის ადვილი საქმე, მით უფრო, რომ ამგვარი შემთხვევები იშვიათობას აღარ წარმოადგენს. ამიტომაც არის, რომ რამდენიმე ჭიქა სასმელით ცდილობენ ისინი გამხნეებასა და მძიმე რეალობის ცოტა ხნით დავიწყებას.

სოფლად დარჩენილი მოსახლეობის მცირე ნაწილი დაინფიცირების შიშით სახლებშია გამოკეტილი და დიდი სურვილის მიუხედავად, გაჭირვებაში მყოფ ჭირისუფალს დახმარების ხელს ვერ უწვდის. როდესაც მართიკოს მიცვალებულ ქმარს ურემზე უდებდნენ, სასოწარკვეთილმა ქალმა მეზობლებს შესტირა: „მოდით, ქა, რას იმალებით?! დავიტიროთ ჩემი კარგი სოსიკო. რა დაგიშავათ, ხალხნო, რომ მაგრე დაუტირებელს და დაუმარხავად უშვებთ სოსიკოსა?!... მაგრამ ხალხი არსად სჩანდა. მარტო აქაიქ ბანიდან რამდენიმე ადამიანი გამოსცქეროდა მართიკოს და მწუხარებით გამოიძახოდა: „ღმერთო, ეხლა კი ნუ მოგვკლავ და მერე თუნდ ერთ წამსაც ნუ გვაცოცხლებო“ (არაგვისპირელი 1961: 114).

შიო არაგვისპირელი კიდევ უფრო ამძაფრებს სიუჟეტს და გადმოგვცემს, რომ დაღლილმა მესაფლავეებმა, რომლებმაც იმ დღეს უკვე მესამე მიცვალებული დაკრძალეს, სოსიკოს სამარე მიწით ბოლომდე ვერ ამოავსეს. ამ საქმის დასრულება სასოწარკვეთილ მართიკოსა და ოთხი წლის ბავშვს მოუხდათ. დედაშვილი მიწას აყრიდა მიცვალებულს და თან ცრემლით ალბობდა: „– დავმარხოთ, შვილო, მამაშენი, დავმარხოთ!.. კარგად იმუშავე!“

– მალ-მალე წასძახებდა ხოლმე მართიკო ბავშვს და „თითონაც აჩქარებით ფხაჭნიდა მიწას“ (არაგვისპირელი 1961: 116).

ვერაგმა სენმა მეორე დღეს მართიკოც ლოგინად ჩააგდო. ჯერ კიდევ „ქმრის ავადმყოფობის დროს, უჩუხჩუხებდა მუცელი, მაგრამ თავს იმაგრებდა და ქმრის წუხილთან თავისი სულ დაავიწყდა. წუხელის კი აუვარდა მუცლის წვა და სულ თეთრად გაათენა. მასთან ერთად არც პატარა გოგოს მოუხუჭავს თვალი.“

სიკვდილის პირას მყოფმა ქალმა ძლივს ასწია თვალის ქუთუთოები და მიკნავებული ხმით მიმართა ბავშვს: „შვილო, გარეთ გადი, შენც არ შეგეყაროს ხორველა!.. წადი, წადი, შვილო!.. ეჰ!“ (არაგვისპირელი 1961: 114). ამგვარი ამოკვნესის შემდეგ მართიკომ თვალის ქუთუთოები მძიმედ ჩამოიფარა, რათა გულსაკლავი სურათი აღარ დაენახა და ცრემლმორეულმა წამოიძახა: „მეც რომ მოვკვდე, ვილა მოუვლის ჩემს პატარა სოფას!..“ (არაგვისპირელი 1961: 117).

კარგა ხნის შემდეგ კარების გვერდს აყუდებულმა პატარა გოგონამ მათი სახლისაკენ მომავალი ბიძა შენიშნა, რომელსაც მინდორში ჭორად გაეგო ძმის დასაფლავების ამბავი. მის შეკითხვას: „გოგო, მამა რა უყავ?“ – ბავშვმა გულამოსკვნით უპასუხა: „მამას მიწა მივაყალეთ!..“ (არაგვისპირელი 1961: 114).

აღსანიშნავია ისიც, რომ მწერალმა ნოველის სათაურად სწორედ უმწეო ბავშვის მიერ ნათქვამი უკანასკნელი სიტყვები აირჩია, რაც უფრო ამძაფრებს და ტრაგიკულს ხდის თხზულებაში გადმოცემულ ამბავს.

ზემოხსენებული ნაწარმოების განხილვის შემდეგ შეიძლება პარალელი გავავლოთ შიო არაგვისპირელის ნოველასა და ვაჟა-ფშაველას მოთხრობა „ხოლერამ მიშველას“ შორის. მართალია, ორივე თხზულება ერთსა და იმავე დროს (1892) დაიწერა, მაგრამ ავტორებმა სხვადასხვაგვარად აღწერეს პანდემიით დათრგუნვილი სოფლის ცხოვრება, – შიო არაგვისპირელმა დიდი ტრაგიზმი გამოხატა ნოველაში, ვაჟამ კი იუმორს მიმართა ისეთი არასახუმარო თემის წერისას, როგორცაა დასწრეულების შიშით შეპყრობილ ადამიანთა ყოფა.

ვაჟა-ფშაველას მოთხრობაში გადმოცემულ ამბავს თხზულების მთავარი პერსონაჟი ბერუა გვიყვება. მისი თქმით, ქოლერა მეზო-

ბელ სოფელ საბრალოში მძვინვარებდა, სადაც დღეში ათი კაცი კვდებოდა. ეს სოფელი კი სულ ვერს-ნახევრით იყო დაშორებული ბერუას სახლს. სწორედ ამან შეაშფოთა ბიჭის თანასოფლელები: „ძილი აღარავისა ჰქონდა მოსვენებული და სმა-ჭამა. წინადღითვე საფლავებს ითხრიდენ, ცოლი ქმარს შესტიროდა სიკვდილის მოახლოვებას და ქმარი-ცოლს“ (ვაჟა-ფშაველა 1986: 187). სიკვდილის შიშმა ადამიანებს რეალობის აღქმის უნარი წაართვა. როცა შეიტყეს, რომ მეზობელად მცხოვრებ „ნინიკას წვეთი დასცემოდა და სოფლის განაპირად, ღობის გვერდზედ ეგდო გულაღმა,“ მაშინვე ტყეში გაიხიზნენ: „დიდი და პატარა თავგაგლეჯილი გარბოდენ; ზოგმა მოასწრო ქოხის კარების დარაზვა, სხვას კარღია ქოხი დაეტოვებინა.“

შიო არაგვისპირელი თავის ნოველაში პანდემიის გამო ტყეში გახიზნული შეშინებული ხალხის შესახებ არაფერს გვეუბნება, ვაჟა-ფშაველას მოთხრობაში კი ბერუა სევდიანად აღგვიწერს სახლკარმიტოვებულ თანასოფლელთა ყოფას: „ტყეში რომ შევედით, საკვირველი სანახავი დაგვხვდა. მთელს სოფელს აქ მოეყარა თავი. ბებერი, ბაღლი, კაცი და დედაკაცი იქ მოგროვილიყო; ეს ამოდენა ბრბო რომ გენახათ და ჟრიაპული ხალხისა გაგეგონათ, იმას როდი იტყოდით, ხოლერას დაუფრთხია ეს ხალხი, – დღეობაში წამოსულანო, გეგონებოდათ. ზოგს სად დაენტო ცეცხლი, ზოგს სად: ვინ დიდი წიფლის ქვეშ მობუნაგებულიყო თავის ცოლშვილით; ვინ მუხის ქვეშ, ვინ კორჩხლიანს რცხილას აჰფარებოდა, იქვე გვერდით, ველზე ყელგადაგდებული ურმები იდგა, ყველას ცეცხლები დაენტოთ და ზედ ქვაბები ეკიდა, სადილს იმზადებდენ. პატარძლებს აკვნები გვერდით ედგათ, არწევდენ, შვილებს ნანას ეუბნებოდენ, ვინ იცის, ფიქრობდენ: მაინც ხომ ხოლერა მოგვტაცებს და მძინარენი მაინც წაიყვანოსო...“ (ვაჟა-ფშაველა 1986: 191).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შიო არგვისპირელისაგან განსხვავებით, ვაჟამ იუმორს მიმართა თავის მოთხრობაში. ამ მხრივ საყურადღებოა ღვინით გამომთვრალი სოფლის გზირის, – მიხუას ეპიზოდი.

მთვრალი მიხუა ყველას ქოლერით დასნეულებული ეგონა. ბერუას თქმით, მას „მხარში შესდგომოდენ ცოლი და დედა, თან

მოსთქვამდენ. გზირის შვილებიც აპყოლოდენ იმათ და ჟივილ-ხივილი ედგათ. მიხუას პირიდან წითელი ღვინო ამოსდიოდა...

მიხუას გაზიდულობაში ვიყავით და დიდხანაც ვიქნებოდით, რომ იმ სულკურთხეულის გაზდილს ტურას არ ეშველა ჩვენთვის და სნეულისათვის. არ ვიცი, რამ დააფრთხინა: პირდაპირ შიგ გამრიელებულ ხალხში შემოვარდა, აკვნებზე ზედა ხტებოდა, ერთს-ორს პატარძალს აკვანიც გადაუქცია“ (ვაჟა-ფშაველა 1986: 194). შეშინებულ ხალხს ტურა დათვად მოეჩვენა და გაიფანტა. მიხუაც წამოხტა, გაქცევას შეეცადა და ამასობაში კამიჩების სალაფავ ტლაპოში ჩავარდა. ხალხის ყვირილმა და ჭყვივლმა ტურა დააფრთხო, ცეცხლში მოხვდა და დაიჩხავლა. მაშინ ყველა დარწმუნდა, რომ მათი თავზარდამცემი ტურა იყო და არა დათვი. თავიდან ფეხებამდის გათხუპნული მიხუა ტლაპოდან ამოათრიეს. ამ უბედურებამ არგო მას: ღვინისაგან გახურებული შუბლი გაუგრძიდა და თანდათან გონზე მოვიდა. მისი ავადმყოფობის მიზეზი ყველასათვის აშკარა გახდა“.

შიო არაგვისპირელის მეორე ნოველა „ცვხოვრობთ!..“ იმ დროს დაიწერა, როცა საქართველოში ქოლერის პანდემია უკვე ჩამცხრალი იყო (1898). ამან ავტორს საშუალება მისცა, ლაღად, მსუბუქად შეეხედა პანდემიით შეშინებული ადამიანებისათვის, რომლებსაც ყოველგვარი ავადმყოფობა ქოლერა ეგონათ. ისინი ჩუმად ტოვებდნენ თავიანთ სახლ-კარს და იხიზნებოდნენ. ნოველის ერთ-ერთი პერსონაჟი, ნაცვალი სიმონა ნათელაშვილი, ამ ტრაგიკულ ამბავს ხალისიანად იხსენებს: „იმ დამეს კი... ხი... ხი... ხი!.. ვხედავ ამ ხალხს, როგორ ფეხაკრეფით საითკენღაც მიეშურება. ჩურჩულით ფეხშიშველა დედაკაცები, ამათ კიდევ ხევსურის ჯორებივით დატვირთული კაცები მისდევენ. თუ ვინმე ხმამაღლივ დაიწყებდა ლაპარაკს გზადაგზა „სუუუ!“ – მაშინვე პირზე ხელს ააფარებდნენ, თითქოს ეშინოდათ, ხორველამ არ გაგვიგოს და უკან არ დაგვედევნოსო“ (არაგვისპირელი 1961: 416).

დაცარიელებულ სოფელში დარჩენილ ნაცვალს, როგორც სახელმწიფო მოხელესა და თავკაცს, მორალურად გლეხთა მიერ მიტოვებული სახლ-კარისა და ქონების მოვლა-პატრონობაც ევალება, მაგრამ უზნეო სიმონამ თანასოფელელთა უბედურებით ისარგებლა და მუსრი გაავლო ყველაფერს. მოგვიანებით იგი

უცხო სტუმრების წინაშე საკუთარ თავს „ხორველის ანგელოზს“ უწოდებს და ხალისით უყვება მათ თავისი „საგმირო საქმეების“ შესახებ: „დავრჩი მარტოდ მე სოფელში და კიდევ ოთხფეხნი და შინაური ფრინველნი. პირველ დღეს არაფერი. მეორე დღეს კი შევუდექი საქმეს. ამოდენა ქათამი, ბატი, ინდოური სულ აქ გაეშოთ. ვიფიქრე: მაინც ტურა და მელა დასჭამს და ისევ მე შევჭამო, ის არა სჯობია მეთქი?! გავიფიქრე და კიდევაც ავასრულე. სადილად, სამხრად და ვახშმად ბატი, ქათამი და ინდოური არ მომკლებია. განა თითო, ოროლი და სამსამი!! აბა, ამისთანა სადილ-ვახშამი უღვინოდ რად ევარგებოდა?! მეც დავშინჯე ჭაშნიკები მარნებში და სულ თავი და თავი ღვინოები ვსვი“ (არაგვისპირელი 1961: 417).

მალე უზნეო მოხელეს ღვინო შემოაკლდა, ამიტომაც ხერხს მიმართა, პანდემიით შეშინებულ „კნიაზს“ „ხორველის ანგელოზის“ მოთხოვნით მარნის გასაღები დასტყუა და კვლავ გააგრძელა ქეიფი.

როდესაც ხალხის დაბრუნების დრო მოახლოვდა, მოხერხებული ნაცვალი „ნაჩალნიკთან“ გაიქცა და შესჩვილა: რადგან სოფელში მის მეტი არავინ იყო, შინ დაბრუნებული მეზობლები შინაური ფრინველის გაწყვეტას მას დააბრალებდნენ.

„წადი, წადი ჩქარაო... – მაგისი ნუ გეფიქრება, აქ არ მოვლენ საჩივლელად...“ (არაგვისპირელი 1961: 421) – მიაძახა დასნეულების შიშით დამფრთხალმა „ნაჩალნიკმა“ და „ხორველის ანგელოზი“ კმაყოფილი გამოისტუმრა უკან.

სიმონა ნათელაშვილი ყოველგვარი სინდისის ქენჯნის გარეშე ამთავრებს თავის ნაამბობს: ამის შემდეგ „თუ სოფელში დამრჩა რამ, სანამ სახლ-კარს დაუბრუნდებოდნენ პატრონები, შაუჭმელი და დაუღუველი აღარა დამრჩენია რა“ (არაგვისპირელი 1961: 421).

ვაჟა-ფშაველა წერილში „ფიქრები ხოლერის გამო“ წერდა: „ვგონებ შაჰ-აბასის შემოსევამაც არ ააყაყანა ისე საქართველო, როგორც ხოლერის გაჩენამ. ხოლერა სიკვდილის მომასწავებელია და ჩვენ ხომ სიცოცხლის მეტისმეტად მოყვარულნი ვართ და ანკი რას არ აგვყაყანებდა“ („ივერია“ 1892ა). მწერალი გულისტკივილს გამოთქვამს სულ სხვა ხოლერაზე, რომელსაც ინფექციურ

დაავადებაზე უფრო დიდი უბედურება მოაქვს ხალხისათვის: „აბა, გადავავლოთ ჩვენს მხარეს თვალი, აბა, კარგად დავუკვირდეთ ჩვენს გარემოებას, ჩვენს წამხდარს საქმეს, თუ მართლა უარესის ხოლერით არ ვიყოთ ავად. ამ ხოლერას ვერ ვუპოვნეთ ვერსა-იდან წამალი, იმაზედ არც სისუფთავე სჭრის, არც დეზინფექცია. აბა, ხოლერა, ნამდვილი ხოლერა ეს გახლავსთ. ეს ისეთი ხოლერაა, რომ განა ორი ათასში ათასს მოჰკლავს და ათასი გადარჩება?! არა, ყველას იმსხვერპლებს, მთელს ერს მუსრს გაავლებს“ („ივერია“ 1892ა).

„მეორე ხოლერა“, ეს ძნელად მოსაშორებელი სენი, ვაჟა-ფშაველასათვის თვითმპყრობელობაა თავისი მკაცრი, უხეში და უსამართლო პოლიტიკით, რომელიც ადამიანთა ჩაგვრას ემყარება. მწერალი თანამემამულეებს ნამდვილ ქოლერაზე მეტად მისი დამარცხებისაკენ მოუწოდებს: „გაზეთებმაც დროა პირველს თავი დაანებონ და მეორეს მიაპყრონ თვალი. იმ ჩუმად მძრომელს, რომელიც სისხლს არ აჩენს, მაგრამ მკვდრებს კი ამრავლებს. ეგებ ესეც მოვიშოროთ თავიდან... აქაც საჭიროა ყაყანი და იგივე ყაყანი; მასთან ერთად ხელებისა და ტვინის ფათურიც, თორემ მარტო ცარიელს ყაყანში არაფერი მოიხვეტება, როგორც კალიისგან განადგურებულ მიწაზე“ („ივერია“ 1892ა).

შიო არაგვისპირელის ზემოხსენებულ ნოველაში ნაცვალის სიმონა ნათელაშვილი და „ნაჩალნიკი“ სწორედ იმ თვითმპყრობელური ხელისუფლების ერთგული მოხელეები არიან, რომლის შესახებაც წერდა ვაჟა-ფშაველა. პირველი პანდემიით დაზაფრული მოსახლეობის გაჭირვებით სარგებლობს და ანადგურებს მის ქონებას, მეორე კი არ ფიქრობს გაარკვიოს ნაცვლის სიმართლე და თავისი გულგრილობით ხალხის ჩაგვრას უწყობს ხელს.

ინფექციურმა დაავადებებმა, როგორც მოულოდნელმა განსაცდელმა, თავიანთი კვალი ქართულ ფოლკლორსაც დააჩნია. ამ მხრივ საყურადღებოა ხალხური შელოცვები, რომლებიც ხატოვანი აზროვნების ერთ-ერთ საუკეთესო ილუსტრაციას წარმოადგენს. შიო არაგვისპირელი, როგორც მწერალი და მკურნალი (ბეითალი), ხალხური შელოცვების შეკრებითაც იყო დაინტერესებული. მას პროფესიული ცნობისმოყვარეობა აძლევდა სტიმულს, შეესწავლა შელოცვათა მაგიური ბუნება, ამასთან, როგორც ფსი-

ქოლოგიით დაინტერესებული. ადამიანი, შელოცვის საიდუმლოში უთუოდ ფსიქოთერაპიის თავისებურ ხალხურ საშუალებას ხედავდა. ვისაც უნახავს შელოცვის შესრულება, დაგვეთანხმება, რომ ეს პროცესი გარკვეული ექსტაზით, მოჩვენებითი თუ ნამდვილი ზემოთაგონებით მიმდინარეობს. წარსულში, ცხადია, ეს მომენტი კიდევ უფრო ძლიერი იქნებოდა.

შიო არაგვისპირელის მიერ შეკრებილ შელოცვებში სწეულება გაიაზრება როგორც სხეულში ჩასახლებული ბოროტი სულის ზემოქმედების ნაყოფი, რომელიც შეიძლება, რომ მაგიური სიტყვის ძალით განიდევენოს. სიტყვა აქ მატერიალური ფენომენია, საგანია, ნივთია, რომელსაც უდიდესი ზემოქმედების მოხდენა ძალუძს. „სიმბოლოთა მიზანმიმართული გამოყენებით ტარდება ერთგვარი ფსიქოთერაპიული სეანსი და ხდება ფსიქიკის მანიპულაცია სასურველი ეფექტის მისაღწევად“ (სულამე 1997).

შიო არაგვისპირელის მიერ შეკრებილი ინფექციურ დაავადებათა სამკურნალო შელოცვების ნიმუშებია: „მუნის ლოცვა“, „სირსველის ლოცვა“ და „თურქულის ლოცვა“:

მუნის ლოცვა

ღოღო მოთხარე რკინითა,
მუნო, ჰჰკნებოდე, ხმებოდე
ამოვარდი ძირითა,
გახმი და ჩამოჰსცვივოდე
ქერის ქატოსავითა.
(გოგირდი მწარე ზეთით)

სირსველის ლოცვა

სირსველმა გუთანი ხნა
სამ უღელი ხარითა,
ფსვლივი ტაბაკითა ჰქონდა,
გველი საყევართა;
საყევარი გაუწოდა,
ამოვარდა ძირითა.

სირსველის ლოცვის შემდეგ შიო არაგვისპირელი მიგვითითებს, რომ ამ დაავადებით დასნეულებულ ადამიანს განსაკურნებლად „ძმარსა და დანაყულ ღოლოს ფესვებს სცხოზენ“ (კოჭლოშვილი 2003: 91).

შიო არაგვისპირელისათვის, როგორც მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში გადატაკებული გლეხობის დამცველისათვის, ცხადია, საინტერესო იყო რქოსანი საქონლის (აგრეთვე ღორის) ჩლიქებისა და პირის ღრუს ინფექციური დაავადების – თურქულის შელოცვა და წამლობა. ამ სენის წამალი – ძმარი და შაბი შელოცვის დაწყებამდეა მითითებული. ხალხურ წამლობას მოსდევს მაგიური სიტყვები: „კაცო, სად მიხვალ, წყალგაღმა მთასა ნისლივით, ბარსა ცეცხლივით. მივდივარ წყალგაღმა, კაცისა პირში შესაყრელათა და პირუტყვთა პირში და ჩლიქში შესაყრელათა. არცა მიგიშვებ კაცისა პირში შესაყრელათა. გამოგიყვან ძალითა ღვთისათა და ლოცვითა ჩემითა (ღმერთო, შენ დასწერე)“ (არაგვისპირელი).

ამრიგად, პანდემიის თემამ თავისი კვალი ქართულ კულტურასაც დააჩნია. შიო არაგვისპირელის შემოქმედება ამისი ნათელი მაგალითია. ინფექციურ დაავადებაზე წერისას მწერლის ინტერესის სფეროს არა ქალაქის, არამედ სოფლის ცხოვრება წარმოადგენს. იგი თავისი შემოქმედების მასალად ქართულ სინამდვილეს იღებს, მაგრამ თემის გაშლა-განვითარებისას, თითქოს შეუმჩნევლად, საერთო-საკაცობრიო პრობლემას აშუქებს და მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებს ეხმიანება.

დამოწმებანი:

არაგვისპირელი 1961: არაგვისპირელი, შ. *მოთხრობები*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1961.

არაგვისპირელი: არაგვისპირელი, შ. *ხალხური წამლობანი და შელოცვანი*. გ. ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში. №16098-ხ.

ვაჟა-ფშაველა 1986: ვაჟა-ფშაველა. *ქართული პროზა*. ტ. XII. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1986.

თიბილაშვილი 2006: თიბილაშვილი, ლ. *შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ზოგიერთი ასპექტი*. დისერტაცია ფ. მ. კ.-ის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. 2006.

„ივერია“ 1892: გაზეთი „ივერია“, 22 ივლისი. 1892.

„ივერია“ 1892ა: გაზეთი „ივერია“, 1-ლი ოქტომბერი. 1892.

„ივერია“1893: გაზეთი „ივერია“, 11 აგვისტო. 1893.

კოკლოშვილი 2003: კოკლოშვილი, ნ. *შოი არაგვისპირელის ცხოვრება და შემოქმედება*. დისერტაცია ფ. მ. კ.-ის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, 2003.

სულაძე 1997: სულაძე, მ. *შელოცვათა პოეტიკა*. დისერტაცია ფ. მ. კ.-ის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. 1997.

Nino Vakhania

Georgia, Tbilisi

Sokhumi State University

At the Sources of Georgian Literary Tale

Summary

Famous Georgian figure, one of the representatives of Georgian romanticism – poet, playwright, publicist and memoirist, prosaist-documentation officer, political and public figure, national hero – one of the leaders of conspiracy taken place in 1832 brought particular merit to the development of the 19th century’s Georgian culture, history and public mind Alexander Orbeliani(1802-1969). Alexander Orbeliani’s“Tale of Satan, or Night of Witches” is formal tale. As it seems the basis of it is spread myth about witches. Alexander Orbeliani applied tale for preaching morality and dissemination of national self-consciousness.

It is to be noted that Orbeliani’s“Tale of Satan, or Night of Witches” chronologically was written before AkakiTsereteli’s story “Devils” and his tales. Fairy-tale character is mentioned also in other writings of romanticist, namely in the play “Kind Old Man”. Alexander Orbeliani paid great attention to folklore. A lot of folk stories are reflected in his literary heritage.

Key words: Folklore, „Tale of Satan“, Morality.